

SZLÁV TÖRTÉNETI ÉS FILOLÓGIAI TÁRSASÁG

OROSZORSZÁG NÉPEINEK TÖRTÉNETE ÉS
KULTÚRÁJA SOROZAT

15

ÉLETUTAK, ÉLETRAJZOK

Hagyomány és megújulás a szláv népek történelmében
és kultúrájában VI.

A 2016-os tudományos felolvasóülés anyaga

Szombathely
2016

Kiadja
a Szláv Történeti és Filológiai Társaság

Sorozatszerkesztő
ÁGOSTON MAGDOLNA

Szerkesztette
SZABÓ TÜNDE
SZILI SÁNDOR

A borítót El Liszickij kollázsának felhasználásával tervezte,
a kötet technikai szerkesztője
BENKŐ SÁNDOR

SZLÁV TÖRTÉNETI ÉS FILOLÓGIAI TÁRSASÁG
E-mail: szlvtft@indamail.hu
Web: szlvtft.blog.hu

ISBN: 978-963-12-6850-8
ISSN: 2064-7301

TARTALOM

Ágoston Magdolna	8	Gyimesi Zsuzsanna	116
Fjodor Kuricin deák életútja. Politikai karrier a 15. században		Az orosz avantgard színház polihisztora: Nyikolaj Mihajlovics Foregger	
Szaniszló Orsolya	21	Nagy István	129
Varvara Nyikolajevna Golovina grófné (1766–1821) életútja <i>Visszaemlékezései</i> tükrében		Biográfia, önéletírás, önéletrajzi olvasás. Az orosz irodalom kultúratörténetéhez	
Bodnár Erzsébet	32	Kroó Katalin	148
I. Sándor (1777–1825) környezete a trónörökös szellemi éréseinek idején és uralkodásának (1801–1825) kezdeti időszakában		Az életrajzírás reflexiója a <i>Korunk hőseiben</i>	
Bebesi György	45	Zoltán Dominika	160
Egy elfelejtett diplomata. Szergej Juljevics Vitte (1849–1915)		A „fontos” és a „felesleges” részlet Csehov <i>Az ismerős férfi</i> című elbeszélésében	
Huszár Mihály	54	Schiller Erzsébet	172
Rombolás és tiszta eszmék. Pjotr Sztruve gondolatai az államról és az orosz értelmiségnek címzett vádjai (1909–1918)		Fehérek közt egy... afrikai. Puskin <i>Nagy Péter szerecsenének</i> olvasata	
Varga Beáta	66	Péterfy Gergely <i>Kitömött barbára</i> nyomán	
Bogdán Hmelnickij történeti szerepének megítélése az ukrán historiográfiában a 17. századtól napjainkig		Szabó Tünde	184
Pozsgai István	88	Négy Dosztojevskij-kép	
Hasonlóságok és különbségek az ortodox szláv népek középkori templomépítészetében		Ölbei Livia	199
Villányi Eszter	104	Maszkok könyve. Spiró György: <i>Diabolina</i>	
Népiesség és egyéni stílusjegyek Ny. A. Rimszkij-Korszakov dalaiban		Ангелика Молнар	209
		«Из чайки чучело» у Б. Акунина	
		Kalafatics Zsuzsanna	220
		Az „új önéletrajziség”: az alkotói szerep önreflexiója Petruszevszkaja <i>Kilencedik kötet</i> című művében	
		Мария Черняк	231
		Сэлфи на фоне эпохи: из опыта определения литературного периода	

ZOLTÁN DOMINIKA

A „FONTOS” ÉS A „FELESLEGES” RÉSZLET CSEHOV AZ ISMERŐS FÉRFI CÍMŰ ELBESZÉLÉSÉBEN

Az elbeszélés 1886. május 3-án jelent meg az *Oszkolkiban Egy kis fájdalom (Utcai eset)* címmel, aláírás: A. Csehonté. Később, amikor bekerült a Marx-féle kiadásba (1899), Csehov új címet adott és sok egyéb kisebb-nagyobb módosítás mellett az utolsó két mondatot is ekkor írta hozzá (ЧЕХОВ 1976: 521–524). Jelen esetben elgondolkodtató ez a körülmény, hiszen az utolsó két mondatban olyan elemek kerültek a szövegbe, melyek az elbeszélés teljes újraértelmezéséhez vezethetnek.

Az ismerős férfi főhőse Vanda, vagyis Nasztaszja Kanavkina egy prostituált, aki pénz és hajlék nélkül marad, miután kikerül a kórházból. Egy rubelért zálogba adja a gyűrűjét, de ebből nem tud szép ruhát venni magának, amire ahhoz lenne szükség, hogy bejusson a *Renaissance* nevű étterembe, ahol pénzt szokott szerezni. Elmegy egy fogorvos ismerőséhez, de az orvos nem ismeri fel. Vanda pedig nem mer tőle pénzt kérni, így azt kell hazudnia, hogy fáj a foga. A foghúzásért oda kell adnia az utolsó rubeljét. Vanda megalázva jön ki a rendelőből, megy az utcán, köpködi a vért és hirtelen átérzi egész életének kilátástalanságát. Ha a főhős felismerésével érne véget az elbeszélés – „Milyen szörnyű, uramisten!” – az addig leírt eseménysornak nagyobb lenne a jelentősége eseményértéke.¹ Vanda a fogorvostól távozva az egymás után érkező megaláztatások hatására átérzi életének teljes kilátástalanságát.

¹ Az eseményesség a W. Schmid által ajánlott kritériumok szerint, ld. Schmid 1998: 263–277.

De az első változat sem e léthelyzet felismerésénél fejeződik be, hanem egy csattanószerű mondattal: „Másnap különben már ott táncolt a *Renaissance*-ban” (CSEHOV 2007: 491).² Minden „visszaszökken a régi kerékvágásba”, és a későbbi változat utolsó két mondata is ezt látszik megerősíteni a felsorolt tényszerű részletekkel: „Vadonatúj, óriási, vörös kalap volt rajta, divatos új kabátka és bronzszínű cipő. Egy Kazanyból érkezett fiatal kereskedő hívta meg vacsorára”.³ Vanda új ruhában, új cipőben, másik férfival, de ugyanúgy ott táncol a *Renaissance*-ban, mint korábban. Mintha csak egy felesleges kitérőt tettünk volna a hőst kezdetben foglalkoztató probléma szempontjából – hiszen a fogorvosnál tett látogatás sikertelen kísérlet volt a pénzhiány megoldására.

Feltételezzük, hogy az utolsó két mondatban megjelenő részletek is relevánsak az értelemalkotás szempontjából. A kalap, a kabát és a cipő ismétlődnek a szövegben, megjelenésük megalapozott a *történet* kauzalitásában – ezekre volt ugyanis szüksége Vandának, hogy visszajusson a *Renaissance*-ba. (A *történet* és a *történet* fogalmát itt és a továbbiakban W. Schmid modellje szerint használjuk, ld. SCHMID 1999.) Az a részlet viszont, hogy a vacsoráját fizető férfi egy fiatal kereskedő és éppen Kazanyból érkezett, a *történet*ben előzmény és következmény nélküli, ezért véletlenszerűnek tűnik. A helynek, a ruháknak, az újabb „ismerős férfinak”, a vacsorának van *történet*en belüli kapcsolódása is, lezárják, „megoldják” a Vanda világában kialakult konfliktust.⁴ A férfi foglalkozása és Kazany említése azonban úgy tűnik, kife-

² A továbbiakban az idézetek után zárójelben csak az oldalszám szerepel a kiadásból. Lábjegyzetben közöljük az orosz eredetit is: «Впрочем, в другой день она уже была в «Ренессансе» и танцевала там» (ЧЕХОВ 1976: 119, a továbbiakban csak oldalszám).

³ «На ней была новая, громадная, красная шляпа, новая модная кофточка и сапожки бронзового цвета. И ужином угощал ее молодой купец, приезжий из Kazani» (119).

⁴ Ezért írhatja V. B. Katajev, hogy a felismerő típusú elbeszélésektől eltérően Az ismerős férfi „boldog” befejezést kap (KATAJEB 1979: 68–76).

lé mutat a *történetből*, abba a világba, ahonnan kimetszették a *történetésbe*. Kazany említése mégis túlságosan hangsúlyos helyre kerül ahhoz, hogy ne hívja fel magára a figyelmet saját konkrétságával, a történet értelmezhetősége szempontjából. „A történet mint értelmes egész megtapasztalása azt jelenti [...], hogy fel kell tárni szelektivitásának logikáját” – írja Schmid (SCHMID 1999: 182). Olyan logikát keresünk, olyan világot kell elképzelnünk, melyben ennek a *történet* szempontjából esetleges elemnek a szelekciója, beválasztása az elbeszélésbe – az egész viszonylatában – értelmet nyer.

Az ismerős férfi utolsó bekezdésében tárgyi és szüzsés szinten is működik az esetlegesség elve. Ez tárgyi szinten például a Kazany – mint „felesleges”, túlságosan konkrét részlet beválasztásában nyilvánul meg, szüzsés szinten pedig abban, hogy minden visszatér a kiindulási állapotba, elvész az ábrázolt esemény sor jelentősége, eseményszerűsége – a véletlenszerűség összetételt kölcsönözve ezzel Vanda fogorvosnál tett látogatásának. Az eseménysornak nem az eredmény-, hanem a folyamat-jellegű irányul a figyelem – ezt éri el a redukált eseményértékű, „szüzsés talánított” történet (ШМИД 1998: 263–277). Mit hoz a felszínre ez az eredmény nélküli eseménysor? És az utolsó bekezdésben közölt részletek hogyan járulnak ehhez hozzá? Az utolsó információkat „mellesleg” (впрочем) közli az elbeszélő, tehát ezekhez a részletekhez expliciten a mellékesség minősége társul a szelekció logikája szerint.⁵

A kereskedőt, épp annak a tulajdonságának a véletlenszerűsége miatt, hogy Kazanyból érkezett, párhuzamba lehet állítani a többi férfialakkal. A tulajdonságok megválasztásának véletlenszerűsége ekvivalenciát alkot az elbeszélésben megjelenő összes „ismerős férfi” esetében. Ezekkel akkor találkozunk, amikor Vanda gondolatban sorra veszi, kitől kérhetne pénzt: „De kihez menjek?”

5 A szelekció minőségeiről ld. SCHMID 1999: 181.

nőtt. – Misához nem mehetek, ő családós... A vörös öreg most hivatalban van...” (489).⁶ Ezt a sort az első változatban még egy Ivannikov nevű férfi is bővíti, aki az apja boltjában dolgozik.⁷ Fontos-e tudnunk a foglalkozását, keresztnévét, hajszínét ezeknek az ismerős férfiakkal, akik nem kerülnek be az eseménysorba? A pénzhiány megoldása szempontjából csak az lenne fontos, hogy ki az, aki egyedülálló, otthon található és van pénze. Így viszont jobban megismerjük Vanda gondolkodásmódját, akinek a világában ezek a történet szempontjából véletlenszerű jellemzők „azonosító kódként” szerepelnek az „ismerős férfiak” kategóriájában. Ebben a gondolatmenetben jut eszébe a főhősnek az ismerős férfiak közül egy fogorvos, a kikeresztelkedett Finkel, akit végül a céljához megfelelőnek talál (nincs családja, otthon van), még néhány pozitív emléket is tud hozzá kapcsolni. És ugyanebbe a sorba illeszkedik az utolsó mondatban felbukkanó alak, tudjuk, hogy ő is egy „ismerős férfi”, aki a „Kazanyból jött fiatal kereskedő” – azonosítót kapja, Vanda gondolkodási módját tükrözően.

Ez az a séma, a világról való elképzelés, amelyről az elbeszélés során kiderül, hogy nagyon korlátolt, a Renaissance-on kívül nem is működik. Vanda érzékeli, hogy új, szokatlan területen mozog (olyan helyzetbe került, amilyenbe még sohasem”), de nem tud másképp gondolkodni, azt hiszi, itt is működnek a fogalmai. Nála a fogorvos csak egy az ismerős férfiak közül, akiktől pénzt lehet kérni, és ezek közül a legalkalmasabb. Viszont a fogorvos is a saját sémájában kezeli őt, Vanda nála csak egy a sok páciens közül. A Renaissance-ban pityókosan, mosolyogva túrta, hogy a fejére öntsék a sört, de fogorvos minőségében most ő van otthon, ő a „főnök”: „[...] most azonban mogorva és álmos volt az arca,

6 К кому бы сходить? – размышляла она. – К Мише нельзя – семейный... Какой старик теперь на службе...» (116).

7 Иванников в магазине... К нему бы, да у него там, за конторкой отец...» (522).

tekintete fontoskodó és hideg, mint egy feljebbvalóé, és rágsált valamit” (490).⁸ Vanda teljesen idegenül mozog ebben a világban, most elképzelésével ellentétben utálatosnak látja a fogorvost, nem tudja értelmezni a szobalány jelenlétét sem, pedig ez egy fogorvosi szituációban magától értetődik.

A két egymást kizáró kategóriarendszer (fogorvosi rendelő – Renaissance) közül az övé bizonyul gyengébbnek – hiszen ő az, aki idegen, ő maga sem ismer magára, és a fogorvos sem ismeri fel. Alá kell vetnie magát a fogorvosi rendelőben automatikusan működő elvárásnak: legalább az egyik fogának fájniia kell! A fogorvos valóban úgy jelenik meg, mint egy robot, nem néz Vanda szemébe, belefújtat a szájába, mint egy gőzgép: „Finkel akkorát fúj, mint egy mozdony, egyenesen Vanda szájába...”.⁹ Csehovi fordulat, hogy Vandának egyébként van is egy lyukas foga. A lyukas fog elvesztésével a felesleges kitérő „értelmetlen bonyodalmai” már-már az abszurdig fokozódnak.

Az elbeszélés elején a „Как быть?” (Mitévő legyen? Mít csináljon?) kérdése még Vanda világára vonatkozott, ez a világ azonban lépésről lépésre összeomlik. Egy másik sémával ütközve kiderül, hogy itt nem működik az övé – érvényét veszítik, összeomlanak a világról alkotott elképzelései, így egy jóval nagyobb problémával találja szembe magát, ahol a kiinduló kérdés: a „Как быть?” már nem a „быт”-re vonatkozik, Vanda hétköznapijaira (hiszen az megszűnt), hanem a puszta létezésre. Ezt a fajta fordulatot nevezi V. B. Katajev *felismerésnek* (открытие) és az erre a fordulatra épülő Csehov-elbeszéléseket *felismerő elbeszéléseknek* (рассказ открытия) (КАТАЕВ 1979:11).

8 «...теперь же он имел хмурый, сонный вид и глядел важно, холодно, как начальник, и что-то жевал» (118).

9 «Финкель вдруг засопел, как паровоз, прямо ей в рот...» (118).

Az ismerős férfi mint „felismerő elbeszélés”

A Katajev által alkotott műfaji kategória, a *felismerő elbeszélés* lényege, hogy az ide tartozó művekben a főhős megszokott elképzelése a világról egy hétköznapi eset hatására romba dől, és így megnyílik előtte az élet rettenetes, ellenséges valósága. Ez a felismerés nem mindig marad következmény nélkül az e típusba tartozó elbeszélésekben (pl. *Vologya*). Ilyen szempontból *Az ismerős férfi*, a hangsúlyosan következmény nélkül maradó befejezés miatt, kitűnik az elbeszélések kijelölt csoportjából.

Katajev nem elemzi külön-külön a műfaji kategóriában megjelölt elbeszéléseket, de *Az ismerős férfit* ő is kiemeli a többi felismerő elbeszélés közül, a befejezése miatt. Értelmezésében azonban anekdotikusabbá válik az elbeszélés, mint amilyen valójában – nála a fogorvos egy egészséges fogat húz ki, ezzel Katajev egyszerűbb paradoxonra fokozza le a Vandával történetet. Katajev a Marx-kiadásban szereplő változatot idézi,¹⁰ értelmezéséből mégis kimarad az utolsó két mondat. Úgy tűnik, hogy a *felismerő elbeszélés* fogalmának viszonylatában kihagyhatók az utolsó sorokban megjelenő új részletek. A felismerés momentuma a szereplő perspektívájához kötődik, de a katajevi szempontból nem lényeges, hogy lesz-e következménye a felismerésnek, történik-e hatására változás a kiinduló állapothoz képest, esemény válik-e belőle, vagy sem. A felismerés, amire a hős jut, elveszíthető és megismételhető: az ismeretelméleti téma Katajevnél tehát nem az eseményesség szintjén rajzolódik ki.

Hogyan hatol be a véletlenszerűség a hős világába?

A. D. Sztjepanov a *Grisa* című Csehov-elbeszélés elemzésekor a következő utat ajánlja a véletlenszerűség forrásának megértéséhez

10 A variánsokat ld. ЧЕХОВ 1976: 522–524.

Csehov világában: amikor a kisfiú, Grisa értelmezni próbálja a maga körül észlelt világ új jelenségeit, az ismeretlent a már ismert fogalmakon keresztül fogadja be. De ezek a meglévő fogalmak torzítanak – a kisfiú a kutyát hosszú pófájú, lógó nyelvű macskának gondolja (СТЕПАНОВ 2007: 274). Sztjepanov ezt az apperceptív jelenséget A. A. Potebnya elmélete segítségével, „a szó belső formájára” hivatkozva magyarázza meg: a dolgokat és jelenségeket nem a tulajdonságaik összességével nevezzük meg, hanem egy-egy minőségük segítségével. Ez a minőség a szótárba bekerülő szavak, valamint az alkalmi szóalkotások esetében is lehet fontos a szubjektum számára, vagy éppen felesleges, észrevehető vagy nem észrevehető. Ily módon jut be a véletlen a szó belső formáján keresztül a tudatba az apperceptív során.¹¹ Sztjepanov ennek analógiájára ajánl magyarázatot arra is, hogyan hatol be a véletlen a Csehov-hősök világába, ami nem csak a gyerekekkel történik így, akik először adnak nevet a világ jelenségeinek és dolgainak, hanem a felnőttekkel is, akiknek már megvannak a maguk kialakult gondolkodási sémáik – de az ő kategóriáik is folyton ütköznek egymással vagy a világ jelenségeinek kifejezhetetlenségével.

Vanda „szótárában” a fogorvos csupán egyvalaki az ismerős férfiak sorából, akitől, úgy tűnik, lehet pénzt kérni (otthon van, nem családos, egyszer karkötőt ajándékozott Vandának). Egyáltalán nem gondol ő ekkor a fogorvoslásra. Ily módon hatol be a véletlen a világába.

Az új „ismerős férfi”, a magával hozott újabb véletlenszerűséggel előrevetíti, hogy sok ilyen „jelentéktelen” eset és félreértés

¹¹ «Мы называем предмет или явление не по всей совокупности его признаков (что невозможно), а только по одному. При этом признак «представление» предмета – и в случае вошедшего в словарь слова, и в случае окказионализма – может быть и важным для воспринимающего субъекта (например «удав»), так и неважным («медведь»), как заметным («светляк»), так и незаметным («сливки»). Таким образом, случайное через процессы апперцепции и через внутреннюю форму слова входит в сознание» (СТЕПАНОВ 2007: 274).

történhet még Vanda életében. Az ismétlődés érzetével megint csak redukálódik az esemény – ezúttal a felismerés/eszmélés eseménye is (ШИМИД 1998: 263–277). Vandában tudatosan a múltban átélt és a jövőben még bekövetkező megaláztatások sora – meglátja saját életében a kilátástalan ismétlődést. Megtörtént a katajevi felismerés, de a hős nem tud változtatni a sorsán: a fiatal kazanyi kereskedő megjelenése nem hoz valódi változást, épp ellenkezőleg: ez a részlet is megerősíti a visszatérést ahhoz a sé mához, mely félreértéshez, embertelenséghez vezet. Úgy tűnik, a főszereplő visszatér a korábbi állapotába, így még keresnünk kell a valódi eseményt.

Lotman megkülönböztet szüzsés és szüzsé nélküli szövegeket, eseményes és eseménytelen világokat. A szüzsé nélküli szövegek klasszifikációs jellegűek, kategóriarendszert írnak le, a határok átléphetetlenségét és egyben saját érvényességüket ismételve. Lotman egy nem irodalmi műfaj, a telefonkönyv példáján mutatja be, hogyan működik egy ilyen szöveg, hogyan alkot meg egy világot (ЛОТМАН 1998: 226–228).¹² Az „ismerős férfiak” listája is úgy működik Vanda gondolkodásában, mint a lotmani telefonkönyv: a főszereplő számára egy egész világot ír le. Ennek a klasszifikációs jellegű világnak azonban, mint láttuk, vannak sebezhető pontjai: a véletlenszerűségek, amit a kategóriák elnevezésében is láttunk, a bennfoglalt elemek egy-egy minősége (pl. „fogorvos”). Amikor egy addig véletlenszerű vonásról kiderül, hogy van olyan helyzet,

¹² «Прежде всего, у этих текстов есть свой мир. Мир денотатов на уровне общезыкового эти тексты будут утверждать в качестве универсума. Список имен будет претендовать на функцию инвентарной описи вселенной. Мир телефонной книги составляют фамилии телефонных абонентов. Все остальное – просто не существует. В этом смысле существенным показателем текста является то, что с его точки зрения не существует. Мир, исключаемый из отображения, – один из основных типологических показателей текста как модели универсума» (ЛОТМАН 1998: 226–227).

amelyben nemcsak hogy nem mellékes minőségről van szó, hanem olyanról, mely egy adott helyzetben kizárólagos is lehet, ütközés történik: az első klasszifikáció egy másikba ütközik. A kategória diszfunkciójának felismerésével, ami a hősből megtörténik, össze is omlik a klasszifikációs világ – ez a *felismerés* (открытие). Ily módon, a Katajev által bemutatott felismerő elbeszélés a lotmani modellben a szüzsés és a szüzsé nélküli szövegek között áll: olyan, mintha nem a hő járna át a világok között, lépne át tudatosan a határokon – hanem a kategóriák szünnének meg körülötte, illetve a határokról derülne ki „véletlenül”, hogy hol húzódnak valójában.

A „fontos részlet”

M. Freise *Az ismerős férfi* elemzésének kapcsán így fogalmazza meg a felépítés problémáját: miért van szükség erre az egyszerre körkörös, egyszerre epizodikus szerkesztésmódra az eszmélés eseményének ábrázolásához? (Freise-nál a *npospenue* szó szerepel.) Az elbeszélés szerkezetében két szüzsé áll szemben egymással, egy felszíni: melyben Vanda az elején külsőleg kiszorul a megszokott hétköznapi életéből, aztán megpróbál visszajutni – valamint egy rejtett szüzsé: melyben a Finkelnél tett látogatás után Vanda belül is kiesik az életéből. A hősnőnek a megszokott állapotába való külső visszatérését semmissé teszi belső eszmélése (ФРАЙЗЕ 2012: 76).

Ez a sajátos feszültség az értelmezést elsősorban úgy irányítja, hogy a feszültséget feloldandó alaposabban megvizsgáljuk a részleteket, olyan jeleket keresve, melyek arra utalhatnak, hogy mégis történik valamilyen változás a felszíni szüzsében. Freise szerint *Az ismerős férfi*ben ilyen jel lehet a hatalmas „vörös kalap”. A kalap színe olyan elem a történetben, mely minőségében eltér a felsorolt többi ruhadarab tulajdonságától.

A kalap, a kabát és a cipő háromszor említődik az elbeszélés során együtt. A kabát mindháromszor a „divatos”, a cipő pedig a „bronzszínű” jelzőt kapja. A kalaphoz is az első két említéskor egyformán a „magas” jelző társul, látszólag beilleszkedik a sorba, az utolsó helyen azonban már „óriási, vörös” kalapról van szó (громадная, красная шляпа). Ez a plusz tulajdonság kiugrik a kalap–kabát–cipő ekvivalenciájából, más értelmi vonalra illeszkedik. A vörös szín a véres köpésekben talál ekvivalensre, melyekről tudjuk, hogy az élet kegyetlen, értelmetlen rendjére emlékeztetik a szereplőt, ennek megtapasztalását jelölik. Ezek a piros foltok jelzik Vanda útját, a sorba a kalap is ilyen jelzésként kerül be. Mégiscsak történt változás, bár látszólag jelentéktelen dologban – Vandának most már vörös kalapja van.

A ruhák az elbeszélés során hiányként szerepelnek – az elbeszélés végén a hiányból adódó feszültség feloldódik. De ez a feloldás hamis, hiszen az elbeszélés során kiderült, hogy a kiinduló probléma is hazug volt (a ruhák hiánya). Ily módon a magas kalap–divatos kabát–bronzszínű cipő jelsor elveszti az értelmét az elbeszélés végére, és az ennek ellenére kitartóan ismétlődő üres részletek végül az értelmetlenség, hazugság, közönségesség jelentésével töltődnek fel. Ha még alaposabban megvizsgáljuk ennek a motívumsornak az ismétlődését, észre lehet venni, hogy míg a kalap és a kabát kicsit variálódik, addig a bronzszínű cipő minden alkalommal makacs változatlanágban jelenik meg. Ez a szín azonban túlságosan sajátos ahhoz, hogy háromszori ismétlődése ne legyen feltűnő a rövid elbeszélésben. Ahhoz is túlzottan egyedi, hogy változatlanágával egyszerűen csak háttérként szolgáljon, amelyhez képest érzékelhetővé válik a változás. Ennek a cipőnek különleges funkciója van, azok közé a részletek közé tartozik, amelyek értelmetlenséget fejeznek ki, rámutatva az értelmezhetőség határára.

Elmondható, hogy az elbeszélés végén megjelenő hatalmas vörös kalap, a különböző minőségei miatt, egyszerre illeszkedik

a hős feltámadásának értelmi vonalába és az értelmetlenül ismétlődő, a hazugsággal és közönségességgel asszociálódó tárgyi elemek sorába: egyszerre „fontos” és „felesleges”. Ugyanúgy, ahogy a főszereplő is egyszerre tartozik két világhoz, ezért két neve van: bűbájos Vanda (прелестнейшая Ванда) és Nasztaszja Kanavkina. A két nevet még tüzetesebben megvizsgálva megint csak hasonló – két ellentétes világhoz való tartozást kifejező struktúrát találunk: „bűbájos Vandál” és „feltámadás a csatorna-parton”.

Az adott tények alapján nem lehet eldönteni, megváltozott-e a hős a felismerés hatására. De kiderült, hogy az utolsó két mondat részletei a „véletlenszerűséggel” olyan utat mutatnak, melyet követve belülről érthetjük meg a hős világát és annak összeomlását. Az ütközés és a felismerés a „véletlenszerűség” miatt történt, amely észrevétlenül beférkőzött Vanda gondolkodásmódjába – ez a véletlenszerűséget követve jutott be az értelmezés is a hős világába.

IRODALOM

CSEHOV 2007 = CSEHOV A. P. *Az ismerős férfi.* (ford. Rab Zs.) In: Uó. Regény, nagybögővel. Elbeszélések 1885–1886. (szerk. Goretity J.) Osiris, Budapest, 2007. 489–491.

SCHMID 1999 = SCHMID W. *Ekvivalenciák az elbeszélő prózában (Anton Csehov novelláiból származó példákkal)* (ford. Sándorfi Edina). In: Helikon. 1999/1–2. 180–207.

КАТАЕВ 1979 = КАТАЕВ В. Б. *Проза Чехова: проблемы интерпретации.* М., 1979.

ЛОТМАН 1998 = ЛОТМАН Ю. М. *Структура художественного текста // Об искусстве.* «Искусство – СПб», СПб., 1998. 14–285.

СТЕПАНОВ 2007 = СТЕПАНОВ А. Д. *Исток случайного у Чехова // Чеховиана: сборник статей. Из века XX в XXI. Итоги и ожидания.* Наука, М., 2007. 269–276.

ЧЕХОВ 1976 = ЧЕХОВ А. П. *Полное собрание сочинений и писем в 30 т. Т. 5.* Наука, М., 1976. 521–524.

ШМИД 1998 = ШМИД В. *О проблематичном событии в прозе Чехова // Проза как поэзия.* Пушкин, Достоевский, Чехов, авангард. ИНАПРЕСС, СПб., 1998.

ФРАЙЗЕ 2012 = ФРАЙЗЕ М. *Проза Антона Чехова.* ФЛИНТА, Наука, М., 2012.